

M. ŞEVKET EYĞİ İLE ÖRTAKÖY'DEN SULTANAHMET'E

BEŞİR AYVAZOĞLU

1- Mehmet Şevket Eygi

Efendim, doğma büyüme İstanbullu değilsiniz, ama her halinizde İstanbulluluk var. Lütfederseniz, sizinle İstanbul'u ve İstanbulluluğu konuşmak istiyoruz. Ama isterseniz ta baştan başlayalım. Karadeniz Ereğli'sinde 1933 yılında doğdunuz.

Evet, Ereğli'yle Devrek arasındaki şosenin kenarında tek bir evde doğmuşum. Çevrede köyler vardı, ama bizim evimiz tek başına bir ev. Komşumuz yoktu. Köylü değildik, babam rüştiye okumuş bir adamdı. Böyle ıssız bir yerde oturmak yedi yaşına gelinceye kadar fazla problem olmadı. Fakat mektebe gitme çağım geldiğinde bir çözüm

bulmak gerekiyordu, çünkü en yakın köyle bizim evin arası birkaç kilometreydi. Yol ormanların arasından geçiyor; kışın kar yağıyor, kurtlar iniyor, yollar çamur, birilerinin beni götürmesi lâzım. Kurtların saldırılarından emin olamazdık. Rahmetli annem on bir sene öğretmenlik yapmış bir hanımdı.

Darülmuallimat'tan mı mezunu?

Yok, değil... Ne mezunu olduğumu bilmiyorum. Fakat merhum Turgut Özal Bey'in annesi Hafize Hanım'la tanışırlardı. Annem on bir sene yaptıktan sonra bırakmış öğretmenliği. Düşündü, taşındı, beni İstanbul'da bir yatılı okulda okutmaya karar verdi. O zaman Galatasaray, ilkokul birinci sınıftan başlayarak on iki senelik kesintisiz tahsil veren bir mektep. Bugünkü gibi imtihan falan da yok. Paralı... İlk sene taksidi zannediyorum ya 245 ya 265 lira, üç taksitte ödeniyor. Ailemizin durumu o kadar parlak değil, ama her şeyi göze alıp beni Galatasaray'a yazdırdılar. Eskiden karayolu yok, otobüs yok, Hopa'dan ve İnebolu'dan kalkan vapurlarla İstanbul'a gidiliyor. Bacasından kömür dumanları çıkartan, kocaman bir vapura bindik, İstanbul'a geldik.

1940 yılında, değil mi?

1939-40 eğitim yılı... Beni aldılar, Ortaköy'deki Galatasaray Mektebi'nin ilk kısmına götürdüler. Kaydım falan yapıldı.

Ereğli'nin bir köyünden İstanbul'a Galatasaray Lisesi'ne...

Evet, çok enteresan bir hadise. Ben efendim, bırakın İstanbul'u, o zamana kadar küçük bir şehri bile görmemişim, tanımıyorum. Bacak kadar bir çocuğum. Şurada bir resmim olacak. Tabii Galatasaray'da bazı çocuklar hanedan ve zadeğân çocukları. Çaresiz başladık efendim, numaram 273'tü. Okul numaraları unutulmaz. Aynı numarayla. O numara unutulmaz. On iki sene

2- Kasımpaşa taraflarından Süleymaniye'ye bakış

okudum Galatasaray'da. Orada okumamış olsaydım, yetişemeyecektim. Şu anda birazcık kültürüm var, ona sahip olamayacaktım. Onun için Galatasaray'a şükran borçluyum...

İstanbul hakkındaki ilk intibalarımızdan söz edermisiniz?

İstanbul'u şöyle görürdüm. Karadeniz genellikle çalkantılı olurdu. Vapur bata çıka, sağa sola yalpalaya yalpalaya Boğaz'ın önüne gelir, Boğaz'a girdiğimiz vakit dalgalar deniz sakinleştiği için yalpalama durur, sükûnet başlardı. Dalgalı deniz tutar falan... Ondan sonra, Anadolu Hisarı, Rumeli Hisarı falan bir şey yok. Fakat Sarıyer ve Beykoz'dan itibaren Boğaziçi başlardı. Bugünkü gibi değil tabii. Çok iyi hatırlıyorum: Cihangir bile ahşap evlerle doluydu. Üsküdar'dan Şemsipaşa tarafına baktığımız vakit, bütün ahşap evler görürdük, Salacak malacak... Tabii ben çok küçüktüm, bu şekilde algılayamazdım. Hafızamda kalan bu resimleri seneler sonra değerlendirebiliyorum. Meğerse biz bir efsaneler şehrinin Boğaz'ından geçermişiz. Vapur ya Sirkeci'de, nadiren Galata'da iskeleye yanaşarak

kıçtan halatla bağlanırdı. Oradan yirmi, otuz veya elli metrelik sandallarla çıkardık. Gerçi İstanbul kışın çamurlu, yazın tozlu olurdu, kaldırımlar pek düzgün değildi; fakat şehir, şehirdi efendim. Bir "hayal şehir"di İstanbul. Güzelliği uzaktan bakılarak anlaşılırdı. Bugünkü değişiklik şudur: Artık İstanbul'un güzelliğini gündüzleri göremiyorsunuz. Geceleyin karanlık bastığı vakit, ışıklardan yine güzel bir şey görünüyor. Fakat gündüzleyin bu betonlar, bu çirkin binalar, şehrin silüetini katleden bu gökdelenler... O zaman İstanbul'da gökdelen yoktu. Tabii biz bacak kadar çocuğuz, okuma yazma bile bilmiyoruz. Rahmetli anneme sordardım. Sonra Galatasaray'a yatılı olarak girdim. Hatta, ilk ders Fransızca, Matmazel Lomedeo diye bir hanım ders veriyor bana "Comment vous appelez vous" diye sordu. Yani "Senin adım nedir?" Ben o güne kadar Fransızcayla hiç karşılaşmadığım için bilemedim. Ama o şehir çocukları hemen böyle bağırdılar: "Matmazole adımı söyleyeceksin!" Meğerse yanlış sınıfa koymuşlar beni, hemen telaşla karşıki sınıfa gönderdiler. Bir rivayete göre, vaktiyle şehzadelere ders vermiş efendim, Hâfız Nureddin Bey'in dersine gittik.

3- Eminönü tarafından Galata Köprüsü'nün ve Karaköy'ün görünüşü. 1950'lerin sonları olmalı. Henüz tramvay devri

Ne dersi?

İlkokul... Alfabeden başlayacağız. Tabii Hafız Nurettin Bey, bana daha cana yakın geldi. Kışın mest lastikle gelirdi. On iki sene, üstelik bir de yatılı olarak aynı okulda okumak, gerçekten bir macera yani. İnsan, unuttuklarının dışındakileri bile yazmaya kalksa bayağı bir kitap olur.

Bu on iki yılın hepsi Ortaköy'deki binada mı geçti?

Hayır, beşinci sınıftan sonra, Beyoğlu'ndaki binaya geçtik. Ortaköy'de beş sene, Beyoğlu'nda yedi sene okudum. Tabii o zamanki Beyoğlu bir başka dünyaydı efendim. Benim doğumumdan önce olan bir şeyi söyleyeyim: Bunu yazdım da...1929 İstanbul'unda, beş adet günlük Fransızca gazete çıkıyormuş, beş adet... Demek ki İstanbul bir kültür şehriymiş efendim. O zaman İstanbul'un nüfusu bir milyona varmamıştı. Şimdi, resmî rakam on beş, gerçek rakam yirmi beş milyon olmuştur. Peki, şimdi bu şehirde beş tane günlük -o zamanın Fransızcası yerine- İngilizce gazete çıkması düşünülebilir mi? Düşünülemez. Çünkü İstanbul, dünyanın en büyük köyü, bilahare dünyanın en

büyük mezrası haline geldi. Bunu kimseyi tahkir etmek için söylemiyorum. Ama gerçekleri niçin saklıycam yani... İstanbul'a Paris gibi, Berlin gibi, Londra gibi bir kültür merkezi demenin bir imkânı yok. Ama yine kültür var, yine kültürlü insanlar var. Ama şehir köy haline gelmiştir. Köyden de öte, mezra haline gelmiştir.

Biraz da Ortaköy'den söz eder misiniz?

Dedim ya, ben o zaman bacak kadar çocuğum; çocukların okuldan çıkmalarına velisi gelmeden izin vermiyorlar. Cumartesi günleri rahmetli Hamdune Teyzem gelir alırdı beni. Hamdune, şimdi kullanılmayan bir isim.

Hamdune Hanım, yakın bir akraba mı? Yoksa...

Teyzem işte efendim. Rahmetli annemin ablası... İstanbul'da oturuyordu. Beyi vefat etmiş dul bir hanımdı. Beni alır, Allah rahmet eylesin ve razı olsun- evine götürürdü tatillerde ve hafta sonlarında.

Evi neredeydi?

Evi başlangıçta Nişantaşı'ndaydı, sonra Rumeli Caddesi'nde, Konfor Apartmanı diye bir apartman vardı,

4- Ortaköy Camii. Halk arasında bu isimle anılan Neo Barok üslubundaki camiin asıl adı Büyük Mecidiye Camii'dir

5- Taksim Meydanı ve eski adı İnönü Gezi Parkı olan Gezi Parkı... Gezi, aslında "park" yerine türetilmiş bir kelime, dolayısıyla Gezi Parkı terkinde bir tuhafılık var. Fotoğraf, Gezi'nin etrafı epeyce boş olduğuna göre 1940'larda çekilmiş olabilir

orada bir daireye taşındı. Demek ki o zamanlar varlıklı olmayan bir hanım bile oralarda ev tutabiliyormuş.

Öyle anlaşılıyor ki, siz çocukluğunuzda alafranga İstanbul'un içine dalmışsınız. Ortaköy, Galatasaray, Nişantaşı... Değil mi?

Evet, öyle oldu. Ben ne gördüysem, Galatasaray Mektebi'nde gördüm. Sonra, efendim, oradaki akrabalarım, rahmetli teyzem vs. Daha sonra da henüz çok gençken, yirmili yaşlarımda gazeteci olarak birtakım üstatlarla tanıştım. Mesela merhum Ali Fuat Başgil, Mahir İz... Kültür seviyeleri, hayat tarzları itibariyle kırsal kesimde benzerlerini görmediğim insanlardı. Ama çok içine kapanık bir gençtim ben. Tabii kolay intibak edemedim. Ama bir de Galatasaray'da hocalarımız vardı. Meselâ ortaokul ikinci sınıfta tarih hocamız, eski Osmanlı nâzırlarından Raşid Bey'di, Raşid Erer. Bugün eski bir bakanın, bir ortaokulda öğretmenlik yapması düşünülemez. Ama o bize derse geliyordu. Ondan da çok şey öğrendim. Bir gün ders veriyor, çok da güzel anlatıyordu: dersin ortasında birden indi kürsüden, sınıfı terk etti. Arkasından "Hocam niçin gidiyorsunuz, nereye gidiyorsunuz?" diye bağırarak. Durdu, elini şöyle sınıfa uzattı, "Ben buraya Galatasaray efendilerine ders

vermeye geliyorum. Tulumbacılarla işim yoktur!" dedi. Bu sefer daha çok şaşırdık. "Hocam ne oldu?" Meğerse arka sıralarda bir arkadaşımız parmaklarını çıtlatmış. Parmak çıtlatmanın, İstanbul görgüsüne göre çok ayıp olduğunu o zaman öğrendim. Yine 1947'de Ferruhzad adında bir coğrafya öğretmenimiz vardı. Seçkin bir aileye mensup, Fransa'nın Grenoble Üniversite'sinde coğrafya okumuş. Ben hâlâ coğrafyaya çok meraklı bir insanım, onun aşıladığı coğrafya sevgisi sayesinde. İstanbul ve Ankara şehir rehberlerini yazan meşhur arkeolog Mösyö Mambouri matematik hocamızdı.

Ernest Mamboury...

Evet, Ernest Mamboury... Liseye gelince... Nihat Sami Banarlı, Orhan Şaik Gökyay, Ahmet Kutsi Tecer, Muvaffak Benderli, daha niceleri... Şimdi bir gün -bu lisede oluyor- edebiyat hocamız Muvaffak Bey, "Şevket hemen koş, kütüphaneden *Feridun Bey Münşeati*'ni getir," dedi. Kütüphanenin anahtarı bendeydi. Galatasaray'da böyle bir gelenek vardı; kütüphanenin anahtarlarını edebiyata en meraklı çocuğa verirlerdi. Kütüphane dediysem, müze gibi. Ben koştum gittim, az buçuk Osmanlıca okumayı biliyorum, *Feridun Bey Münşeati* kocaman bir kitap, çok da kıymetlidir.

6- Eyüp Sultan tepelerinden Haliç ve İstanbul'a bakış

Aldım, getirdim. Hocamız karıştırdı, Kanunî Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı I. Fransuva'ya gönderdiği nâme-i hümayunu okudu. Şimdi şu sahne bile, 2015 Türkiye'sinde tahayyül edilemeyecek bir sahnedir. Okul kütüphanesinde *Feridun Bey Münşeâtı* olacak, öğrencilerden biri bunu, hiç olmazsa başlığını okumayı bilecek, hoca bunu getirecek, sınıfta çocuklara okuyacak... Ben zannediyorum, bugünkü bu Osmanlıca'yı orijinalinden okuyacak öğretmen bulmak da zordur. Galatasaray Lisesi'nden 1952'de iki imtihan vererek mezun oldum. Birincisi...

Mezuniyetten önce Ortaköy'ü bir anlatacaktınız.

Ha, Ortaköy'ü şöyle anlatayım: Ortaköy'de dere vardı efendim, şimdi üzeri kapatıldı. 40'lı yıllarda, benim çocukluğumda...

Ne deresi, adı ne?

Ortaköy Deresi'ydi. Açık bir dereydi. Üzerinde, 50 metrede bir köprüler vardı karşıdan karşıya geçmek için. Ortaköy kozmopolit bir yerdi Ortaköy, Yahudi mahallesi vardı orada. Evler, hep eski zaman evleri... Tabii İstanbul bugünkü kadar göç almamış. İstanbul'un fakir halkı da İstanbullu'ydu. Fakir insanlar, kışın camları kırılır, kâğıt yapıştırırlar. Paraları yok cam taktırmaya. Fakat

“Estağfurullah, efendim, teşekkür ederim” demesini bilirlerdi. Ortaköy'ün Yahudi'si de vardı, Türk'ü de; Rum'u da vardı, Ermeni'si de... Teyzem daha sonra kızı ve damadı ile birlikte Cağaloğlu'na Şeref Efendi Sokağı'na taşındılar. Cağaloğlu eskiden orta halli iyi ailelerin oturduğu bir semtti. Ben ilkokulda tek başıma çıkamazdım, ama ortaokulda, 1945 olacak, artık serbestçe çıkardım. O zaman hafta tatili cumartesi günü saat birde başlardı, Cuma akşamı değil. Aksaray tramvayına binerdim, hiç unutmuyorum.

Nefs-i İstanbul'a, suriçine teyzeniz Cağaloğlu'na taşındıktan sonra mı gidip gelmeye başladınız?

Efendim şimdi şöyle: O zaman tabii şimdiki gibi ufkum geniş değildi. Gidicem de efendim, yok şu camiyi, şu türbeyi, yok şu kabir taşını inceleyeceğim! Yine de eski İstanbul'u hatırlıyorum. Mesela Yerebatan Sarnıcı'nın üzeri eski zaman evleriyle doluydu yakın zamana kadar. Tramvayla geçerken -hiç unutmam- Recep Tanaçar adında bir köftecinin kocaman ilânını görürdüm. Divanyolu'nun iki tarafı eski konaklarla doluydu. İstanbul Erkek Lisesi civarı da öyle... Onların hepsi kayboldu. Bugün zannediyorum Cağaloğlu'nda ikamet eden bir tek aile kalmamıştır. O zaman Çemberlitaş'la Nuruosmaniye

arasında manavlar, balıkçılar, ciğerciler, turşucular vardı. Orda bir turşucu vardı, sınıf arkadaşımı o turşucunun çocuğu. Hatırlıyorum, vitrininde kocaman kristalden iki tane turşu kabı vardı. O eski Sirkeci'yi düşünüyorum. Hayal gibi... Çok da az resim çekmişler. Keşke efendim, bütün eski İstanbul'u teker teker resimlemiş olsalardı.

Şimdi Ortaköy'ü anlattınız. Daha sonra Beyoğlu'na geçtiniz, lise Galatasaray'da. Bir Beyoğlu âlemi var. Galatasaray'ın bir dünyası var tabii, Fransız kültürünün hâkim olduğu bir dünya. Kafanızda, ruhunuzda bir kültürel çatışma yaşadınız mı?

Bende yani fitrî olarak bir dindarlık duygusu vardı.

Peki, bu eski harfleri okumayı ne zaman öğrendiniz?

İlkokulu bitirip ortaokula geçtiğim vakit rahmetli anneme harfleri yazdırttım bir deftere, sonra eski yazı kitabı aldım. Roman falan... Şimdi, böyle bulmaca çözer gibi bakıyorum. Bir "es" diyorum, "tan" diyorum ve bu herhalde "İstanbul" olacak... Anneme koşuyorum: "Anne bu İstanbul mu?" Annem şaşırıyor: "Çocuk sen nasıl okudun bunu?" diye. Böyle yavaş yavaş sökmeye başladım. Ama tabii çok mükemmel okuma değildi, ama elifi görünce mertek demiyordum. Bu bazı hocalarımızın din aleyhindeki konuşmaları beni çok tedirgin ederdi. O zaman bir okul çocuğunun, hocasına karşı gelmesi düşünülebilecek bir şey değildi. Bir de şunu da söyleyeyim: Gayrimüslim hocalarımdan bile bir şey öğrendiysem, kendilerine minnettardım. Ama bir Müslüman olarak, her şeyin bir sınırı vardır, hududu vardır. Dine agresif şekilde karşı olmamak şartıyla, gayrimüslim hocalarımdan da çok yararlandım. Galatasaray'da bir de herkes dinsiz değildi. Bizim hocalarımızın çocuğu Sultan II. Abdülhamid zamanında Galatasaray Lisesi'nde okumuşlar. O zaman Galatasaray Sultanisi'nde Müslüman öğrencilerin namaz kılmaları mecburi imiş. Onlar da namaz kılmışlar. Sonra bırakmışlardı, ama İslâmiyet'e saygısız değildi hiçbiri. Birkaç tane diyelim ateist olur, şu olur... Ateistlerin hepsi de İslâmiyet'e saygısız değildi. Bazı ateistler İslâmiyet'e, çoğunluğun dinidir, onları tedirgin etmeyelim derdi. Bazıları saldırgandı yani. Saldırgan olmayanlardan bir şikâyetim olmazdı. Zaten okulda insanın hocası İngiliz olsun, Fransız olsun... İngilizce hocamız, Hıristiyan bir Arap'tı meselâ, Habip Bey... Ondan benim hiçbir şikâyetim yoktu öğretmen olarak.

Beyoğlu âlemiyle ilişkiniz nasıldı?

Beyoğlu tabii bambaşka bir âlemdi. Cumartesi günü çıkardık. Benim cep harçlığım pek fazla olmadığı için fazla

oyalanmaz, fakat yine de Yüksekkaldırım'da sergicilerden bir iki kitap alırdım. Ondan sonra, Behzat Butak diye bir zat vardı, onun pasta ve şekerleme mağazası vardı, Butak Pastahanesi... Arkadaşlarla oraya gider pasta yerdik. Behzat Butak, biliyorsunuz, aktördür, ikincisi para koleksiyoncusu, üçüncüsü de pastacı... Sinemalara falan giderdim. O zamandan kalan hatıralarım şu: Beyoğlu'nda o zaman herkes, erkekler şapka giyiyor. Bugünkü pejmürdelik yoktu. Matruş insanlar, gömleklerin yakaları kolalı olurdu o tarihte. Biz de kolalı gömlek giyebilirdik. Elbiseler ütülü, ayakkabılar pençeli olsa bile mutlaka boyalı olurdu. Hatta titiz insanlar arka ceplerinde, ayakkabılarının tozlarını günde birkaç kez silmek için kadife parçaları bulundururdu. Tabii, gayrimüslimler de çoktu. Beyoğlu ve civarında yaşayan gayrimüslimlerin, yani Yahudi, Rum ve Ermenilerin evlerinde zengin kütüphaneleri varmış, güzel mobilyaları varmış. Bunları sonraları sahhaflardan bunu öğrendik. Bu kültür sizlere ömür... Galatasaray'ın tabii Kanzuk Eczanesi'nin bitişiğinde mi yahut bir dükkân ötesinde mi. bir...

Kanzuk mu dediniz?

Konzuk... Ağa Camii'nin yanında bir Abdullah Efendi Lokantası vardı. O şimdi Boğaz'a mı ne gitmiş.

Hacı Abdullah...

Yoo, Abdullah Efendi Lokantası. Hacı Abdullah o zaman yoktu. Hacı Salih daha sonra kuruldu. Hacı Salih vefat ettikten sonra Hacı Abdullah oldular. Beyoğlu'nda Markiz vardı, biz gidemezdik. Harçlığımız yetişmezdi. Löbon vardı karşısında. Taksim'den Galatasaray'a kadar biraz işlek olurdu. Galatasaray'dan Tünel'e kadar daha seyrek olurdu trafik. Maçka-Tünel tramvayları vardı. Zaten Şişli'ye, Mecidiyeköy'e giden tramvaylar da hep Beyoğlu'ndan geçirdi. Sinemaları çok meşhurdu. O zaman televizyon yok, bir şey yok, hayat sinema demekti. Ben gitmezdim öğrenciyken. Konserler olurdu tabii. Refik Fersan, Fahire Fersan... Daha sonra kendilerini çok dinledim efendim. Tepebaşı'nda tiyatro hayatı çok canlıydı meselâ. Cyrano de Bergerac, uzun müddet sahnede kalmıştı. Bir akşam bir hanım çıkar kadın başrolüne, diğer akşam bir başkası çıkardı. Cahide Sonku mu neydi? Tabii bir de Tünel'de Haşet Kitabevi vardı. Başlı başına bir kültür merkeziydi. Şimdi Haşet'in yerinde yeller esiyor.

Evet, Haşet yok şimdi.

Bir de küçük bir hatıramı anlatayım: 1940'larda St. Antuan Kilisesi'nin yakınında bir Bulgar muhallebici vardı. Rahmetli annemle teyzem buluştukları vakit oraya

7- Mehmet Şevket Eyi

giderlerdi, ben de yanlarında... İkinci çayı içerdik. Çay, servis olarak gelirdi. Sıcak su, efendim, üzerinde demliği... Ben sonra 70'li yıllarda Avrupa'dan döndükten sonra bir gün yine gittim oraya, eski hatıralarımı tazelemek için, garson bardakla çay getirdi bana. "Yahu," dedim, "ben çocukluğumda buraya gelirdim, çok güzel çaylar içerdik. Bulgar bana biraz kızdı, dedi ki: "Sen o adamları bul, ondan sonra konuş!" dedi. "Ben," dedi, "öyle çay servisi yapsam kimse anlamaz!" Bu Bulgar'ın bana verdiği cevap da, bizdeki kültür değişikliğini gösteriyor. Beyoğlu'nda Türkçe'nin yanında üçte bir Rumca konuşulurdu. Hatta Balık Pazarı'nda N. A. Agora ve Ermis bakkaliyeleri vardı. Çok büyük dükkânlardı bunlar. Hesap yaparken -biz de çocuk olarak ezberlemişiz- hep Rumca hesaplarıydı. Çok kültürlü Rumlar vardı. Çitulis Biraderler matbaası vardı. Luisa Liç Matbaası vardı. Yüksekaldırım'da *Embros* gazetesi çıkardı. Ara sokaklarda, efendim gömlekçiler, elbiseçiler... Eskiden elbiseler bugünkü gibi konfeksiyon olmaz, herkes elbisesini terzilere diktirirdi. Ve orda belki Türkiye'nin en meşhur berberi vardı. Berber Vili... Ameliyat masası gibi efendim acayip sandalyeleri olan bir berber... Büfelerin vitrinlerinde -sokaktan geçerken

görülürdü- kayık tabaklar içinde uskumru dolması satarlardı efendim. Şimdi arayın da bulun.

Boğaz'dan artık uskumru pek çıkmıyor.

Uskumru yok, yapmasını bilen de kalmadı efendim. Uskumru dolması, Rum yemeğidir. Ama Rumlar da İstanbul'un bir parçası oldukları için İstanbul yemeği idi. Çocukluğumda Boğaz balık kaynardı. Beykoz önlerinde kalkan balıkları tutulurdu. Bacalarından buram buram kömür dumanları savuran Şirket-i Hayriye vapurlarıyla yunuslar yarış yapardı. Şirket-i Hayriye vapurlarını özliyorum. İsimleri ne kadar güzeldi: *İnşirah*, *İnbisat*, *Neveser*... Kadıköy tarafına sefer yapan yandan çarklı *Halep* ve *Basra* gemilerine yetiştim. Biz çocuklar onlara pat pat derdik. Gençler şu hüküm cümlesini iyi anlayamazlar: Boğaziçi'nin canına okuduk! Bir Boğaziçi medeniyeti vardı, bir Boğaziçi kültürü vardı. Boğaziçi başı başına bir sanattı. Boğaziçi'nde çok kötü gelişmeler, yapılaşmalar, betonlaşmalar, tahribat oldu ama yine de bir şeyler kaldı. Tavsiye ederim, vaktiniz olursa orada bir vapur turu yapınız. Bir renk cümbüşü olan erguvan mevsimini tavsiye ederim. Eminönü'nden bir vapura binip

8- Rumelihisari. Uzun yıllar ihmal edilen bu muhteşem yapı, fethin 500. yılı vesilesiyle restore edilmiş, restorasyon sırasında fotoğrafta görünen ahşap mahalle ve orta alandaki cami yıkılarak Hisar'ın tarihî karakterine büyük zarar verilmişti

ta Beykoz'a, Sarıyer'e kadar Boğaziçi seferi yapınız. Dilim alışmış da vapur diyorum. Vapur, kazanları kömürle çalışan buharlı gemilere denir. Şimdi onların yerini dizelli gemiler aldı. Siz isterseniz nostaljik mostaljik deyin, eski gemiler daha güzeldi. Her neyse, içiniz yalıları, koruları, ağaçları, çiçekleri gördükçe açılır, çirkin yapılaşmaya baktıkça kararır. İster istemez bu dillere destan güzelliği tahrip edenlere beddua edersiniz.

Teyzenizin yanında ne kadar kaldınız?

Teyzemin yanında kalmadım. Ben geceleri de okulda kalırdım, o cumartesi günü alırdı beni; cumartesi gecesi kalırdım, pazar gecesi kalırdım, pazartesi gene okula giderdim. Bazen da gelemezdi. Ben o zaman okulda kalırdım.

Mezun olduktan sonra hemen Ankara'ya mı gittiniz?

Efendim, mezun olunca şöyle bir şey oldu: Babamın

işleri bozuldu, üniversitede okuyacak bir parasal imkân yok. Ee, Galatasaray gibi bir okul okuduktan sonra üniversite okumamak, benim için bir kayıp olacaktı. Burs aramaya başladım. O zaman bugünkü gibi vakıflar, burslar falan yok. Devlet sadece kırk SBF öğrencisine imtihanla burs veriyor. Ben imtihana girdim, kazandım, ayda yüz liralık burs için Ankara'ya gittim.

Peki, Mülkiye bittikten sonra Ankara da bitti. Yani, devlette görev almadınız bildiğim kadarıyla.

Hayır, şöyle: Mülkiye'yi bitirdikten sonra on kişilik grupla biz *İslâm* dergisini çıkardık Ankara'da. Ancak on küsur sayı sonra bu dergi bizim kontrolümüzden ve elimizden çıktı. Dedim ya, ailem maddî bakımdan güçlü bir aile değil. O yüzden muhakkak bir iş bulmam lâzım. Dışişleri Bakanlığının, o zamanki ismiyle Hariciye Vekâleti'nin...

9- Beyazıt Cami-i Şerifi... Eski İstanbullular üçüncü tepeyi tezyin eden bu camiye ve bütün büyük camilere mutlaka “şerif” sıfatını eklerlerdi

Demokrat Parti dönemindeyiz, değil mi?

Evet. Hariciye Vekâlet’inin meslek memuriyeti imtihanına girdim, kazandım, fakat şöyle düşündüm: Benim gibi, dans etmek istemeyen, briç oynamayan, alkollü içki kullanmayan birisinin yükselme şansı yok. Bolivya Orta Elçiliği Birinci Kâtipliğinden emekli olmaya mahkûmum. Tefvik İleri’yi tanıyordum; rahmet olsun, çok muhterem, çok değerli bir insandı. Kendisine dedim ki: “Efendim benim bir işe ihtiyacım var. Bana Dâhiliye Vekâleti’nden bir kaymakamlık bulun.” O yıllarda çoğu köy gibi, yolu olan olmayan küçük kazalar var. “Bir tanesine beni göndersinler” dedim, dilekçe verdim. O konuşmuş. Dilaver Argun diye bir müsteşar vardı. Benim tayinimi yapmadılar. Ben gittim randevu aldım. Müsteşar bey bana dedi ki: “Oğlum, sen dindar bir kimseymişsin, buna karışmayız. Fakat çok genç ve tecrübesizsin, seni alet edebilir birtakım kötü insanlar,”

dedi. Beni kaymakam da yapmadılar. Kaldım açıkta. Diyanet’e çok sık gidiyordum. Orada bir tane mütercimlik kadrosu açılmış, almıyorlar adam. Tefvik İleri’ye tekrar gittim, dedim ki: “Bari Diyanet’teki mütercimliğe beni tayin ettirin.” Ahmet Salih Korur vardı, başbakanlık müsteşarı, ona söylemiş, bana “Ahmet Salih Bey’le görüş. Senin hakkında kendisiyle görüştüm.” dedi. Ben gittim, efendim, hususi kalem müdürüne söyledim, aldı beni odasına. Hâlâ hatırlıyorum, müze gibi bir odaydı. Bir yerde abanoz ağacından yapılmış bir paravana, yerde efendim harika halılar, duvarda da, tam arkasında, Yahya Kemal’in “Kocamustapaşa” şiiri var.

Yahya Kemal, “Kocamustapaşa” şiirini ona ithaf etmiştir.

Evet, mavi gözlü bir adam, Rumelili... Bana şöyle bir baktı mavi gözleriyle. Ama öfkeli öfkeli... “Yahu,” dedi, “sen Siyasal Bilgiler’i bitirmiş bir kimsesin,

10- Ön planda balıkçı tekneleri, arkada bütün canlılığıyla Eminönü Meydanı ve muhteşem Yeni Cami...

vali olabilirsin” dedi. Benim Diplomasi bölümünü bitirdiğimden haberi yok. “Bu Diyanet nereden çıktı?” dedi. Biraz ağzı bozuk konuştu: “Bu işte bir b..luk var” dedi. Fakat Adnan Menderes’in partide muavini olduğu için, Tevfik İleri Bey’i de kırmak istemedi. Küçük bir not kâğıdı çıkarttı. Üzerinde Ahmet Salih Korur yazılı. İki satır yazdı oraya. “Bunu, dedi, Diyanet İşleri Başkanı’na

verirsin.” Latin harfleriyle “Görüşürüz” yazdı. Altına da eski harflerle “Görüselim” yazmış. Benim okuduğumu bilmiyor. Ben aldım gittim, Diyanet’e böylece girdim efendim, Fransızca mütercimi olarak. Diyanet’te de çok şeyler öğrendim yani. Orda eski meşihat zamanından kalma, gerçekten âlim, mütedeyyin, temiz insanlar vardı. Fakat Diyanet’i tam marjinalleştirmişler.

Nasıl yani?

Düşünün, Diyanet İşleri Başkanı'nın makam arabası dolmuş bile olmayacak kadar berbat bir arabaydı. Nihayet 27 Mayıs oldu, bu 27 Mayıs'tan sonra çok rahatsız olduk. Ömer Nasuhi Bilmen'i Diyanet İşleri Başkanı yaptılar. Şu hususu da tebarüz ettirmek isterim: Eski darbeciler insafsız insanlarmış efendim. Çünkü bugün

darbe olsa, Ömer Nasuhi Bilmen gibi birini Diyanet İşleri Başkanı yapmazlar. Onlar aramışlar, Türkiye'nin en âlim hocası kimdir, Ömer Nasuhi Bilmen... Fakat tabii subay alışkanlığı, birtakım subaylar geliyorlar başkanlığa, baskı yapıyorlar: Şu kitabı basacaksınız, bu kitabı basacaksınız. Ben de orada çok göze batan bir kimseydim. Efendim bu elemanımız yirmi küsur yaşında, Galatasaray mezunu, Siyasal Bilgiler'in de Hariciye bölümünden mezun olmuş. Allah Allah, bunun burada ne işi var? Rahat edemedim, çok tedirgin oldum. Bu dine yapılan baskılar falan... O sırada bir mektup aldım İstanbul'dan. Mahir İz Bey diyor ki: "Biz Sönmez Şirketi diye bir şirket kurduk, *Yeni İstiklal* diye de haftalık bir gazete çıkarttık, yüzümüze gözümüze buluşturdık. Sen biraz bu matbaacılık, yayıncılık işlerini biliyorsun; *İslâm* mecmuasını çıkarttın. Bunu kabul eder misin? Ben tabii Diyanet'te çok iyi bir işim vardı, vali maaşı gibi maaş alıyordum. Annem ve babamla istişare ettim. Dedim ki, böyle böyle... "Oğlum, ne istiyorsan yap!" dediler. Ben de Diyanet'i bıraktım -istifa mektubumu bilahare göndermişim- İstanbul'da gazeteciliğe başladım. Döndüm dolaştım, efendim, kürkçü dükkânına yeniden geldim. E tabii ihtilâl ortamı... Ben de Sönmez'de şöyle anlaştım: Benim burstan dolayı mecburi hizmetim vardır. Bana taksit taksit bir para verin ki, devlete bu borcumu ödeyebileyim. Neyse, anlaştık, altı ay ben bu dergiyi çıkarttım. O zaman, bugünkü İslâmcılık yok. İslâmî kesim de yok. Eski dindarlar var.

Milliyetçi muhafazakârlar var...

Muhafazakârlar var. Hacı Bey'ler var...

Şimdi efendim, bu konulardan ziyade, İstanbul'a odaklanalım. Geldiniz İstanbul'a, nerelerde oturdunuz?

İlk önce bu Şeref Efendi Sokağı'nda... Sönmez şirketinin eskiden ev olarak kullanılan bir ahşap binası vardı, oranın bir katını bana verdiler. İki oda, bir de sandık odası vardı. O kadar. Burada haftalık bir dergi çıkartıyorum. O sandık odasında yatıp kalkıyordum. Ama tabii orası hâlâ bütünüyle aile yuvasıydı. Bizim sokağımızda o eski tabutluk hadiselerinde çok rolü olan Birinci Şube Müdürü Ali Bey'i hatırlıyorum. Teyzemlere misafir gelmiştik daha önceki yıllarda, o tabutlukları bizzat ondan duydum. Tabutluklara koydukları adamlar eğilemesin diye dizlerinin arkasını liflerle bağlıyorlarmış efendim. Kafasında da 100-150 mumluk ampuller. Beynini kaynatmak için. Ben onları birinci ağızdan çocukken bir kenara sinip dinlemiş kimseyim. Tabii doktorlar, okul müdürleri, orta halli iş adamları Cağaloğlu'nda oturlardı. Yazılıp anlatılmazsa Cağaloğlu nedir,

11- Eyüp Sultan'da cülus yolu. Semtin en pitoresk köşelerinden biri olan bu yolun sağında, Mihrişah Valide Sultan Külliyesi'nin önemli parçalarından biri olan sebil görülüyor

Cağaloğlu kültürü nedir, bir yerleşim mahalli olarak bunun havası nedir, anlatmak çok zordur efendim?

Peki nedir? Şeref Efendi Sokağı adı nereden geliyor?

Şeref Efendi Sokağı'nın adı çok meşhur efendim, bu İttihatçılar dolayısıyla. İttihat ve Terakki Fırkası'nın genel merkezi ordaymış.

Meşhur Kırmızı Konak...

Benim tanıştığım eski kimseler Şeref Efendi Sokağı deyince, yakın geçmişi yaşamış oldukları için çok kolay algılıyorlardı. Bugün bir liseli, üniversiteli, kültürlü çocuğa Şeref Efendi Sokağı deseniz, zavallı hiçbir şey anlamayacak. Dr. İsmet Efendi diye biri vardı Şeref Efendi Sokağı'nda, evi aynı zamanda muayenehanesiydi. Hiç unutmam, hizmetçisi her sabah kaldırımları -Arnavut kaldırımı gibi yaya kaldırımları vardı- sabahın kör karanlığında suyla yıkayıp pırıl pırıl yapardı. Oturanların

çoğu eski mütekait insanlardı, kültürlü insanlardı. Şeref Efendi Sokağı'nın bir tarafında da matbaalar duruyordu. Meselâ Tasvir Matbaası... Nuh nebi zamanından kalma bir rotatifi vardı, çalışmaya başladığı vakit Sultanahmet'e kadar yer sallanırdı. Salhurde bir makine... Ama dedim ya, aileler çoğunlukta idi. Hatta 40'lı yıllarda orada bir binayı yıkmışlar yeni bir bina yapmak için, alt katından türbe gibi iki tane kabir çıkmıştı. Demek ki daha önce tekkeymiş. Hayal meyal hatırlıyorum.

Siz bu bölgede yaşadığınıza göre Vilayet konağının karşısındaki Fatma Sultan Camii'ni de hatırlıyorsunuzdur. Aynı zamanda Gümüşhanevi Dergâhı olarak kullanılıyormuş. Ahşap çatılı bir cami imiş.

Onu maalesef hatırlamıyorum. Ben Gümüşhaneli Hazretleri'nin bir kitabını bastım ve caminin de fotoğrafını koydum. Semavi Eyice'nin bir dergide onunla ilgili çok güzel bir makalesi var. Resimleri de var.

1957 yılında yol açma gerekçesiyle yıktırılmış.

Evet efendim, hem öyle bir yıktılar ki efendim, temeline kadar. Gümüşhanevi Dergâhı bir merkezdi, bir maneviyat merkeziydi efendim; onun devam etmesini istemediler. Ama şimdi projesi yapılmış, müceddeden ihya edeceklermiş.

Ne güzel! Şimdi efendim, bir Cağaloğlu kültüründen söz ettiniz, çok ilgimi çekti. Nedir Cağaloğlu kültürü?

Cağaloğlu kültürü şu: Tezemin damadı Nurettin Bey ve hanımı Nermin ablam, ayda bir akşam giyinir, kuşanır, süslenirler, Çemberlitaş'ta eski bir bina vardı, içinde Çemberlitaş Sineması vardı, o sinemada ayda bir...

Bugünkü Çemberlitaş Sineması'nın olduğu bina değil...

Evet. Ama bugünkü bina değil. Eski bina.

Osmanbey Matbaası'nın bulunduğu bina mı?

Evet, orası sadece Osmanbey Matbaası değildi. Osmanbey Matbaası'na gittim, eskiden kalma çok acayip makineler vardı. Böyle sabit merdivenlerle üstlerine çıkılıyordu. Adamcağız, hep Kur'an-ı Kerim basılsın diye orayı vakfetti, Kur'an-ı Kerim'in taş kalıplarına kadar yok ettiler efendim. Bir ara içki sattılar oralarda. Ne diyordum? Nurettin Bey ve Nermin ablam, konserlere giderlerdi. O konserlerden birine ben de gitmiştim. Hâlâ unutamıyorum Refik Fersan'la hanımı Fahire Fersan'ın icralarını. Nota ayrı bir şey, icra ayrı bir şeydir. Hatta geçen gün yine canım sıkıldı da, bir sirtosunu dinledim.

Cemil Bey'in talebeleri... Tanburi Cemil Bey'in...

Öyle... Onlar Tanburi Cemil Bey'in talebelerinin bercestesini imişler. Çok iyi hatırlıyorum. Tabii o zaman halkta da müzik kültürü vardı. Rakım Elkutlu, gündemde olan bir kimseydi. Mesela Kaptanzâde Ali Rıza Bey efendim, "Görülmemiş devr-i Yusuf'tan beri böyle güzel"... Şimdi bunlar yine var, fakat halk anlamıyor. Çok küçük bir zümre anlıyor. Tabii müziği anlamamanın da kategorileri var. Müzik kulağına sahip olur, bilerek anlar. Bir de müzik başlı başına bir güzellik olduğu için, müzik kültürü olmasa bile, hoşuna gider. İyi müzik dinleyen inekler daha çok süt veriyormuş, tavuklar daha çok yumurtluyormuş. Yani müzik için herkesin illâ müzik kulağına sahip olması gerekmez. Müzikten anlamayan bir kimse, Abdülkadir Meragî'den yine bir şey kapabilir efendim. Ama tabii bunun için, çocuklarımızı yetiştirmemiz lâzım. Aynı binanın alt tarafında, vitrinleri, pencereleri ana caddeye bakan bir muhallebici vardı. O da çok meşhurdu efendim. Oradan aşağıya, Sultanahmet'e,

Dizdariye'ye doğru mahalleler vardı, bu mahallelerde göçmen yoktu efendim. Kaç kuşak İstanbullu... Oraya başka bir semtten gelmiş olabilirlerdi, ama hepsi İstanbullu... Cağaloğlu'nun en önemli tarafı ise: Basının, matbuatın kalbi orada atardı. Şimdi Cağaloğlu'ndan aşağı inersiniz, Cağaloğlu Yokuşu'ndan, kestirme geçerseniz Meserret Kiraathanesi'ne gidersiniz. Büyük üstatlardan birini mutlaka, orada çay içip simit yiyerek eski bir mektup kâğıdına eski harflerle makalesini çiziktirirken görebilirdiniz. O zamanlar şimdiki gibi modern gazete binaları yok. Gazetelerde yemek falan çıkmıyor. Bütün gazetecileri ve yazarları Nuruosmaniye'deki köftecilerde görebilirdiniz. Tabii İstanbul'un çok lezzetli yemek yapan esnaf ve halk lokantaları vardı, oralara üstatlar da giderdi. Çok iyi hatırlıyorum, İstanbul Erkek Lisesi'ne yakın bir yerde, en çok hamalların gittiği bir esnaf lokantası vardı. Öğle yemeğinde iğne atsanız yere düşmezdi. Yemeklerinin tadı hâlâ damağımdadır. O kadar güzel yemek yapan bir küçük lokanta görmedim.

Yemekleri esnaf lokantalarında yemek lâzım.

Şimdi de öyle. İstanbul Ticaret Odası büyük bir kitap çıkartmış, İstanbul'un 40 Esnaf Lokantası diye... Gerçi Konyalı'yı falan da koymuşlar. Konyalı esnaf lokantası değil, ama İstanbul'da bugün de çok güzel esnaf lokantaları var efendim. Esnaf lokantalarında masalar rezerve edilmez. Boş yer varsa gider, "afiyet olsun" der, oturursunuz. Fakat tabii o kültür biraz zayıfladı.

Peki, yakından tanıdığımız İstanbullu insan tipleri var. İstanbullu tipini tarif eder misiniz? Nasıl biriydi has İstanbullu?

"İstanbul Kültürünün Özellikleri" diye iki yazı yazmış, altmış iki madde sıralamıştım. Rahmetli teyzem beni dostlarına falan da götürürdü, sohbetlerinde üç kelimeyi çok duyardım. Eski İstanbulluların çok sevdikleri, çok kullandıkları üç kelime... Birincisi "efendim"... Efendim aşağı efendim yukarı, günde bin defa "efendim"...

Siz de çok kullanıyorsunuz efendim. Urfalı Nabi'nin İstanbul Türkçesinin güzelliğini Arapçayla kıyaslayarak anlattığı mısralarını bilirsiniz. "Bağzık hitaplarından gelir mi hiç/Lafz-ı 'A cânım! Ay efendim!' letafeti?" diyor.

Ne güzel söylemiş.

Diğer kelimeler hangileri efendim?

İkincisi, "teşekkür ederim"... İstanbullu çok teşekkür eden bir kimsedir. Çünkü o, "İnsanlara teşekkür etmeyen Allaha şükretmemiş gibi olur" mealindeki hadis-i şerifi

12- Fındıklı'dan Dolmabahçe Sarayı'na kadar sahil boyunca bölgeye karakteristik bir görüntü kazandıran ahşap evler ve dükkânlar vardı. Fotoğrafta bu doku fark ediliyor. Dolmabahçe Camii ve Sarayı'nın arkası bomboş. Ne stadyum var, ne gökdelenler... Onların yerlerinde, bu fotoğrafın çekildiği tarihte İstabl-ı Amire ve Tiyatro-yı Şâhâne vardı

bilir. Lakin teşekkür ederken her zaman samimidir, çünkü teşekkür etmeye alışmıştır, içinden gelir, teşekkür etmesi gerektiğini bilir ve onun için teşekkür eder. Üçüncüsü “estağfurullah”... Meselâ, gerçekten üstad olan bir zata gider, “üstadım” diye hitap edersiniz, hemen “estağfurullah efendim,” derlerdi. Kibar ve gerçek üstad olduklarından dolayı bunu kabul etmezlerdi. Sonra tabii -bugün tarihe karışmış vaziyette- eski İstanbul'da kibar insanlar katiyen “ben” demezlerdi.

“Fakir”...

“Fakir” yahut “bendeniz”... Tabii her zaman herkese değil. Diyelim ki iki kibar İstanbullu konuşuyorlar. “Ben geldim, ben gittim, ben yaptım...” yok! “Ben fakir, bendeniz...”

Muhataplarımı da yüceltirlerdi değil mi efendim, “zâtâlîniz”, “efendi hazretleri” gibi sözlerle?

Tabii. Şimdi bu Cerrahi Tekkesi mensuplarında kaldı

biraz. Bir de bana gelip giden liseli bir çocuk vardır; benden randevu istemek için mesela ‘Önümüzdeki Çarşamba günü öğleden sonra saat ikide zatiâlnizi devlethânenizde ziyaret etmek istiyorum’ diye yazar. O bir tanedir, 76 milyonluk Türkiye’de. Demek öğretilirse sayısı çoğalabilir.

Siz de “fakirhâne”ye davet edersiniz onu.

Ben çocuklara “fakirhâne” demiyorum. Ama şimdi kural şuydu: “Eviniz hangi semtte?” demek

çok ayıptı kibarlar arasında. “Devlethâneleri” yahut “saadethâneleri” denirdi. Buna yetiştim. İkincisi, kendi evi için de: “Bizim ev Beşiktaş’ta...” Bu, Ahmet Cevdet Paşa’nın “kaba Türkçe” dediği Türkçe... Kibar bir İstanbulluysa “Fakirhâne Beşiktaş’ta...” derdi. İstanbul’a mahsus da enteresan bir Türkçe vardı. Eğer bir kimse, tarikat, tasavvuf mensubu ise, ışığı yakmaz, uyandırır, söndürmez dinlendirirdi. “Yemek yiyelim” demez, “Lokma edelim,” derdi. Tabii el yazıları çok düzgündü efendim. Yeni yetişen ilkokul çocuklarının yazıları bile bugünkü üniversitelilerin yazılarından daha güzeldi. Bizim Galatasaray’da ortaokul ikinci sınıfta kaligrafi dersimiz vardı, Fransızca okutulurdu. Bir insan, yazısından anlaşılırdı. İsviçre’de bir okulda okuyan bir çocukla tanışmıştım, yılbaşı tatili için gelmiş. Özel, seçkin bir okulda okuyor. Dolmakalemle yazı yazmak mecburiyeti varmış. Benim zamanımda, II. Dünya Savaşı sırasında dolmakalem bulunmuyordu.

Eskiler stilo derlerdi.

Biz kalem uçlarıyla hokkaya banarak yazardık. Ama meselâ eskiden bir kalem kültürü vardı, bir mürekkep kültürü vardı, hokka kültürü vardı. Kâğıtlara “eser-i cedîd kâğıdı” derdik. Bütün çocuklar, haylaz, haşarı arkadaşlarımız bile “eser-i cedîd kâğıdı” derlerdi. Kibar insanların cep defterleri vardı, çok güzel bir yazıyla notlarını, adresleri, telefon numaraları yazarlardı ona. Şimdi meselâ üniversite çocuğu, cebinde heves etmiş, babası da vermiş parayı, 1500-2000 liralık cep telefonu almış, cebinde kalem -o da varsa- 1 liralık... Yahu insaf! Bari on liralık bir kalem al! Mürekkepli kalemle tükenmez kalem arasındaki farkı idrak edemiyorlar. Fransızca bir gazetede okumuştum. İngiltere’de bir kolejde bir talebeyi tükenmezle yazı yazdığı için okuldan taretmişler okuldan. Şimdi bazan bir yerlere konuşmaya gidiyorum, “Sorularınızı yazılı verin” diyorum. Aksi takdirde kalkıyor, küçük bir konferans da onlar veriyor, soru sormak bahanesiyle. Defterinden “cart” diye bir kâğıt yırtıyor, kâğıdın üç tarafı güzel kesilmiş, bir tarafı fare yemişi gibi. Tırtık tırtık. Herkes için söylemiyorum bunu. Ama eski İstanbul’da kibar insanlar böyle yapmazlardı.

Önemsiz gibi görünüyor ama, asıl medeniyet galiba böyle ince ayrıntılarda gizli.

Bende bir paşanın küçük cep ajandası var. İnci gibi yazıyla günlük masraflarını yazmış. Ekmek masrafını İmparatorluğun son yıllarında “nân-ı azîz” diye not etmiş, Cumhuriyet’ten sonra “ekmek” diye... Bu çok enteresan bir şey. Bir de tanıdığım İstanbullu tiplerini sormuştunuz.

13- Beylerbeyi ve Çengelköy'ün XIX. yüzyıl sonlarındaki görünüşü

Evet efendim.

Mesela merhum üstadımız Mahir İz Bey hakiki İstanbul kültür ve edebine sahip kadri yüce bir zat idi. 1952 yılından vefat ettiği 1969 yılına kadar sayısız kere evine gittim, yemeğini yedim, çayını içtim, sohbetlerine katıldım. Lakin bir kere bile gybet ettiğini görmedim efendim. Ve bir kere bile hem baba, hem anne tarafından seyyid olduğunu söylemedi. Onun bu özelliğini ölümünden nice yıllar sonra öğrendim. Merhum, İstanbullu örnek Müslümandı. Merhum Ali Fuat Başgil de öyle. Evine gideriz, bizi kütüphanesinde ağırlar, Eflâton Sokak'ta. Bu sokağın ismi şimdi Ali Fuat Başgil oldu. Ben kibarlığı ondan öğrendim. İsminizi sorar, diyelim ki isminiz Ekrem. Artık size hitap ederken, yaşınız kaç olursa olsun, hep "Ekrem Beyefendi" derdi. Hâlbuki "Ekrem" dese n'olacak, değil mi?

Ki aslen İstanbullu değildi.

Çarşambalıydı efendim. Fakat eski Osmanlı terbiyesini...

Demek ki İstanbul alıyor, kendisine benzetip damgasını vuruyor.

Evet, İstanbul şehri, buraya gelip de okuyup yetişen insanları kendi kalıbına sokarak damgasını vuruyordu efendim. Bugün bu bitmiştir. İstanbul artık "efendim"ler şehri değil, "beyefendi"ler "hanımefendi"ler şehri değil "aha" oha" şehri haline gelmiştir.

"Ulan İstanbul" diye dizi var.

Benim yüreğim artık televizyon seyredecek halde değil.

Hakiki İstanbullunun özellikleri olarak altmış iki madde belirlediğinizden söz etmişsiniz. Başka ne gibi özellikleri vardı İstanbullunun? Birkaçını lütfeder misiniz?

Ne bileyim, mesela İstanbullu, iki öğün yemeği atlamış ve açlıktan başı dönmüş durumda olsa bile, sofraya sakin sakin oturur, sanki hiç aç değilmiş gibi ağır ağır sakin sakin yer. Gözlerini faltaşı, ağzını faraş gibi açıp çılgınca yemez. Ama bir evde misafir ise ev sahibine hürmeten istiğnada ölçülü olur. “Ulan”, “yuh”, “aha”, “oha” gibi kaba kelime ve ünlemleri kullanmaz. Sokaklardaki kedi ve köpeklere, kuşlara, ağaçlara, yeşilliklere merhametlidir. Onlara su ve yiyecek verir. Asla merhametsizlik ve gaddarlık etmez. İstanbullu, dindar olmayabilir, gayrimüslim, hatta ateist olabilir,

ama bu şehrin dominant kültürü olan İslâm’a düşmanlık etmez, hiçbir dinî tahkir ve tezyif etmez, aksine saygılı olur. Eskiden efendim İstanbullular Mekke demezler Mekke-i Mükerrerme derlerdi, Medine demezler Medine-i Münevvere derlerdi. Şam ve Kudüs’ü “şerif” sıfatını eklemeyen anmazlardı. Beyazıt Camii’ne değil, Bayezid Cami-i Şerifine giderlerdi. Eyüp değil, Eyüp Sultan’dı. Hangi birini sayayım?

Şimdi efendim, siz İstanbul’a geldikten sonra basın hayatına girdiniz. Basın hayatında bir mücadeleniz var, onu biliyoruz zaten. İstanbul’da İstanbul’un meseleleriyle, İstanbul’un kültürüyle bir entelektüel olarak ciddi mânâda ne zaman ilgilenmeye başladınız?

Açık konuşayım: Kırsal kesimden gelmiş, çok mahcup, biraz içine kapanık bir genç olduğum için bu sanat, estetik meseleleriyle çok erken meşgul olmadım. Fakat 1974’te altı senelik bir sürgünden sonra Türkiye’ye tekrar döndüğüm vakit, artık gazetecilik yapamıyordum. İki günlük gazete sahibiydim, ikisi de batmış. Yazılarımı basacak doğru dürüst bir yer de yok. Yavaş yavaş kendimi sanat meseleleriyle ilgilenmeye başladım. Kültür ve bilhassa güzel sanatlar konusunda çok kötü bir durumda olduğumuzu şimdi aynelyakîn görüyorum. Bir kere, sanat denince, sadece edebî eserler, mimarî eserler hatıra gelmesin. İnsanların da bir kısmı sanat eseri gibidir. Kibar bir insan, bir üstat yahut bir kahraman, aynı zamanda bir estetik konusudur. Şimdi bunların yokluğunu çok hissediyorum. Meselâ Nurettin Topçu Bey’in -her konuda aynı şekilde düşünmüyorduk ama- bir fazilet abidesi olduğunu her geçen gün biraz daha iyi anlıyorum. Bir Ali Fuat Başgil olsa da, hiç değilse senede bir kere ziyaretine gidebilsem. Bir Mahir Bey olsa da senede bir kere sohbetine gidebilsem.

Mahir İz üstadımızla ilgili hatıralarınızdan biraz bahseder misiniz?

Efendim, üstad Mahir İz Beyefendiyle 1950’lerde merhum bazın Sarıyer’e gider, meşhur börekçide karnımızı doyururduk; daha sonra biraz ötedeki muhallebiciye uğradık. İstanbullu olmanın bin şartından biri su muhallebisi yemektir. Bu muhallebiyi sevmeyenlere İstanbullu diyemiyorum. Mahir Bey’in ablası hanımefendinin Kanlıca’da bahçe içinde konak yavrusu bir evi vardı. Hoca yaz aylarında bazen orada kalırdı. Hatırimda yanlış kalmadıysa salı günleri öğleden sonra Celal Ökten Hoca, Cevat Rifat Atilhan, Kuleli Lisesi hocalarından muhterem bir edebiyat öğretmeni gelirlerdi. Fevkalade zevkli sohbetler yapılırdı. Bir gün Hoca’yla

14- Sultanahmet Camii ve meydanı. Günümüzde her gün büyük kalabalıkları ağırlayan bu meydan fotoğrafta ne kadar sakin ve sessiz görünüyor. Ancak XX. yüzyıl başlarında çeşitli vesilelerle yapılan mitinglerde öfkeli ve acılı kalabalıklar, kendilerini ifade etmek için bu meydanı tercih edecekler

Kanlıca'da bir eski zaman kahvesine gitmiş, yoğurt yiyorduk. Derken sokaktan boylu poslu seyyar bir bıçak satıcısı geçti. Yayvan bir sepete bıçaklarını doldurmuş, Üsküdar'dan Beykoz'a bağıra bağıra, sata sata gidiyor. Mahir Hoca o zatı işaret ederek "Bilir misiniz," demişti, "bu adam *Mesnevi-i Şerif*'i ezbere bilir." Düşünün, Osmanlı kültürü bu seyyar bıçak satıcısına *Mesnevi*'yi ezberletmiş. Yine aynı yıllarda Celal Hoca, Çubuklu'da yazları geçirdiği harap yalıda Hazret-i Ali'yle Hazret-i Muaviye arasındaki ihtilafı anlatan dersler vermeye başlamıştı. Bina haraptı, içinde elektrik yoktu. Hocanın derslerini duyan geldi duyan geldi. Hoca dersleri kesmek zorunda kaldı. Başka

kimseler de vardı efendim. İsmail Hâmi Danişmend'in evine -Şişli'de bir ara sokakta, Valide Apartmanı'nda otururdu- cumartesi günleri, Fransızların salonları gibi, üstadlar, şairler, muharrirler giderlerdi. Bir kütüphanesi vardı, o kütüphanede karton ciltli kitap bulamazdınız efendim. Hepsi antika. Bir gün oturdum, yanımda küçük bir vitrin var; içinde bir fes... "Efendim, bu fes kimin?" dedim. "Sultan Abdülhamit'indir" dedi. Orada, kadife kaplı duvarında vitrinin, toplu iğneyle iliştilmiş, kurşun kalemle yazılmış bir mektup gördüm, Osmanlıca... "Bu mektup kimin efendim?" dedim: "Sultan Vahdettin'in mektubudur" dedi. Şimdi gel de İsmail Hâmi Bey'i arama!

15- Balıkçı kayıkları ve arka planda Galata ve Galata Kulesi

Tabii Osmanlı bakiyesi adamlar. Siz yetiştiniz onlara. Biz çok azına yetiştik.

Efendim, 60'larda bir gün, Sirkeci'deki bir ara sokakta bir cami var, Ankara Caddesi'nden aşağı inerken, sağda, oraya gittim namaz kılmak için. Namazdan sonra kısa boylu, 70 yaşlarında bir zatla tanıştım. O da namaza gelmiş. "Ben," dedi, "gençliğimde, II. Meşrutiyet'te Fedakârân-ı Millet Cemiyeti azasından mütekait zabıt filan..." E, ara bul şimdi! Efendim en basit bir misal vereyim: Çarşıkapı'da ara sokakta kedilere ciğer almak için bir ciğerciye girdim: Şişman, sigarası ağzından düşmeyen biri... Laf olsun diye konuşuyoruz. Bizde

akciğer, kuzu akciğeri yenilmez insanlar tarafından. Hâlbuki onun çok güzel yemeği yapılır. Laf açıldı, derken "Biz Manastırlıyız" dedi. "Aa," dedim, "bizim İttihatçıların kasırgalar estirdikleri, Şemsi Paşa'nın şehit olduğu şehir!" Adam dedi ki: "Benim babamı," dedi, "İttihat Terakki'ye soktular, masanın üzerinde bir Kur'an-ı Kerim, yanında da bir hançer vardı, öyle yemin ettirdiler." Bir ciğerci bile... Yaşı da hiç umulmayacak bir yaş, 90 yaşındaymış, hâlâ ciğercilik yapıyor, taş gibi bir adam, üstelik de şişman... Bazan bir lokantaya gidersiniz, birini görürsünüz, yaşayan bir tarih. Bir hanımefendi görürsünüz, babası Yemen'de bilmem ne

16- Mehmet Şevket Eygi

askerî birliğin kumandanıymış. *Canlı Tarihler* diye altı ciltlik bir koleksiyon vardır, bilirsiniz, Tahsin Demiray'ın çıkarttığı...

Türkiye Yayınevi'nden çıkan Canlı Tarihler...

Evet, meselâ onlar hep aramızda yaşıyordu efendim. Ben Siyasal Bilgiler'de okurken, arkadaşlarımdan birinin babası mı, dedesi mi, tam hatırlamıyorum, Kızıldeniz'de bir adada kaymakamlık yapmış. Yine eski gazeteciler, ressamlar içinde Mekke doğumlular vardı, Şam doğumlular vardı.

Peyami Safa'nın babası ve amcaları hep Mekke doğumludur.

Şimdi efendim yani bir yozlaşma olmuş mu? Tabii yozlaşmayı biz belki gazeteci diliyle anlatıyoruz. Keşke bir romancı çıksa yazsa. Yahut efendim, büyük mütefekkirler bu konuda bir şeyler yazsalar. Çünkü şimdi genç nesiller İstanbul'u dünyanın en güzel şehri olarak görüyorlar. Ben eski İstanbul'u görmüş, eski güzel İstanbul'un son demlerine yetişmiş bir kimse olarak bu şehrin bu betonlaşmış halini beğenmeme imkân yok. Ne diyordum? Demin dedim ki eski İstanbul, dışarıdan, bakıldığı vakit çok güzeldi. Belki sokaklarına girdiğiniz vakit Arnavut kaldırımları kışın çamur olabilirdi, fakat eskisinden temiz, ama bütün füsununu kaybetmiş, ancak geceleyin güzel

görünüyor. Geceleyin Çamlıca'dan İstanbul'a baktığınız vakit, harika bir manzara görüyorsunuz. Ben senelerce Üsküdar'da da oturdum, 50'li, 60'lı yıllarda. Üsküdar vapuruna bindiğimiz vakit, Mihrimah Sultan Camii'nin sol tarafında arka tarafından bütün ahşap köşk, konak ve binalar vardı. Bahçelerinde çam ağaçları vardı. Bunu da kaybettik efendim. O harika camii arkasına o bugünkü çirkin apartmanları nasıl yapılabilmiş, anlaşılır gibi değil. Beş sene Almanya'da oturduğum için biliyorum. İkinci Dünya Savaşı'nda silindir altında kalmış Almanya bütün eski binalarını restore ederek kurtardı. Bir de Türkiye'ye bakın!

Peki, bu değişmeyi yaşadınız siz. 1940'lardan itibaren İstanbul'da olduğunuza göre, İstanbul'daki büyük değişimi adım adım, safha safha yaşadınız.

Çocukken olup bitenin farkında değildim, ama evet, yaşadım.

1950'lerde, Demokrat Parti dönemindeki imar faaliyetleri?

Efendim, o bir facia...

Ne hissediyordunuz. O zaman yapılanların farkında mıydınız, yoksa İstanbul modernleşiyor gibi mi düşünüyordunuz?

Çocukluğumdan beri biraz muhafazakârlık vardır bende. Eskiye biraz nostaljik alâkam olduğu için, her konak yıkıldıkça, efendim her köşk yıkıldıkça, her bahçe kurutuldukça içimde acısını hissediyordum. Sonra bir de şu var: Şimdi Tophane'den Beşiktaş'a doğru giderken, Dolmabahçe Sarayı'na kadar, bilhassa Fındıklı'da deniz tarafı dükkân doluydu, bina doluydu. Sahilde kayıklar vardı. Karnınız acıksa yemek yiyebiliyordunuz. Efendim, çay içmek isterseniz, bir kahvehane, kiraathane buluyordunuz. Sonra burayı bir düzlediler, hiçbir şey kalmadı. Ya Haliç efendim? O çok yeni bir facia. 1984'te başladılar. Bu Yemiş İskelesi'nden başladılar, Eyüp'ten döndüler, karşıdaki Perşembe Pazarı'na kadar... Sultan Abdülmecid'e İstanbul'la ilgili bir rapor gibi bir şey sunuluyor; ben Fransızcasını okudum. "Padişahım, sizin iki İstanbul'unuz var, biri bu karada, bildiğimiz İstanbul, ikincisi dolunaylı gecelerde, aksi, Haliç'e vuruyor, bu ikinci İstanbul da sizindir." Bunu bitirdiler efendim. Elbette çürük çarık binalar yıkılacak, molozlar kaldırılacaktı. Ama ben eminim ki, yıkılmaması gereken binlerce binayı da yıktılar. Ne için? Çünkü bunlar vandal...

Haliç'i önce bir imalathane, fabrika, şu bu yaparak mahvettiler, sonra onları temizlemek bahanesiyle

yıkarak... Menderes döneminden söz ediyordunuz.

Menderes Dönemi... Biliyorsunuz, kurşunu yiyen insan başlangıçta bunun acısını hissetmezmiş. Yara soğumaya başlayınca o acı başlamış. Menderes zamanında meğer İstanbul büyük bir tahribata uğramış. Sultan II. Abdülhamid zamanında Beşiktaş'tan Yıldız'a doğru köşkler, kasırlar var. Bende Mehmet Ali Laga'nın orijinal bir suluboyası var, oraları tasvir ediyor. Burayı yukarıya doğru dümdüz bir bulvar yaptılar.

Barbaros Bulvarı.

Evet. Bu bulvarın hiçbir estetiği yok. Eski İstanbul, tarihî İstanbul, meselâ sur içi, bir müze şehir olarak muhafaza edilmeliydi. Bu İslâm dünyasında bir Yemen'de kalmış, efendim. Yemen'deki San'a şehri, UNESCO'nun da desteğiyle, yeni bir han, yeni bir apartman mı yapılacak, 500 sene önceki Yemen mimarisiyle... Biz bunu da yapmadık. E peki, yollar açtık. Bari bu yolların kenarlarına düzgün binalar koymuş olsaydık, bunu beceremedik efendim. Dünyada çok yerler gezdim; Ukrayna'ya filan gittim, yüksek binalara bile bir şekil vermek istemişler. Kayseri'ye gittim, bitmiş. Kayseri gibi köklü bir Selçuklu şehrinde bile bu kadar yozlaşma olursa, gerisini düşünün. Son kırk yıl içinde yapılan yeni camilerin doksan dokuzu mimarlık bakımından bir facia. Diyanet, camii projeleri üretebilirdi, Vakıflar müdahale edebilirdi, devlet, belediyeler müdahale edebilirdi. Türkiye'de İslâmiyet, cahillerin ve yarı cahillerin eline kalmıştır. İstisnai olarak birkaç bilgili, kültürlü, estetik insan varsa, onları yanlarına bile yaklaştırmazlar.

Sultanahmet'te ne zamandan beri oturuyorsunuz hocam?

Efendim, 1980'lerin başında aldım evi. Çok harap bir yerdi. İşte bir sene tamir ettim. Yani otuz seneyi mütecaviz... Tabii ben buraya geldiğimde bir tek otel yok, bir tek halıcı dükkânı yok... Burada cezaevi vardı. Çelik Gülersoy bir proje çıkarttı; Sultanahmet'te butik oteller yapılacak. Bazı bazı binaların pencerelerine kafes mafes bile koydular. Fakat tabii Sultanahmet insanî olarak o eski hüviyetini yitirdi.

Ve beşerî dokusunu kaybetti.

Yani antropolojik açıdan Sultanahmet bitmiştir, artık. Biz burada tutunmaya çalışıyoruz. Nereye gideceğim artık bu yaştan sonra?

Efendim, çok teşekkür ediyorum, lütfettiniz, vakit ayırdınız.